

KAFKAS GÖÇÜNÜN MAĞDURLARI

Ömer KARATAŞ*

Özet

Rusya'nın Kafkasya'yı işgal etmesi sonrasında, buradaki halklar üzerinde yürüttüğü siyasete bağlı olarak zorunlu göçler meydana gelmiştir. Bu göçler Kafkas toplumlarının Osmanlı topraklarında iskânlarına sebep oldu. Osmanlı ülkesine sığınanlarsa sadece yer değiştirmediler ayrıca gelenlerin büyük kısmının sosyal yapıdaki statüleri de değişti. Eşini kaybeden dul kadınlar, iş görmez hale gelenler, kimsesiz yaşlılar ve yetim-öksüz çocuklar büyük kalabalıkları teşkil etti. Bu çalışmanın konusunu Osmanlı Hükümeti'nin bahsi geçen korunmaya muhtaç göçmenlere yönelik faaliyetleri oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kafkasyalılar, Osmanlı, göç, dullar, yetimler, yaşlılar

Abstract

After the Russia's invasion of Caucasia, there have been obligatory migrations depending on the politics Russia pursued on these people. These migrations caused Caucasian people settle down in Ottoman territory. Those people defected in Otoman not only changed places besides many of them's social statues shifted. Bulk of the immigrants were widows, disabled, the olds, and orphans. This study covers the activities conducted by Ottoman Government to the immigrants in need of assistance.

Keywords: Caucasians, Ottoman, migration, widows, orphans, the olds.

Kafkas Göçü Nasıl Ortaya Çıktı

Rusya (1855-1881) Kırım savaşında alınan yenilginin telafisi olarak Kafkasya üzerine yoğunlaşmıştır. (Efe 2002:70) Kırım Savaşı'ndan sonra bölgedeki Rus baskısı artmıştır. İmam Şamil, (İşiltan:473) Ruslara teslim olmuştur. (Efe 2002: 71) 1859'dan 21 Mayıs 1864'teki son Çerkes direnişinin Kbaade mevkiinde son bulmasıyla Ruslar tarafından Kafkasya'nın işgali tamamlanmıştır. (Tavkul1991:128-151) Böylece Rusya 250.000 (Habiçoğlu 1998:58) asker yığarak, sabırla almaya çalıştığı Kafkasya'nın son direniş hareketini de bitirmiştir. Artık Rusların karşısında örgütlü bir silahlı direniş kalmamış ve Kafkasya bölgesinin toprakları Rusya'nın işgali altına girmiştir.

* Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi,

Rusya sözde askerî ve siyasî güveni sağlamak amacıyla Batı ve Orta Kafkasya'da yaşayan Müslüman halkı etkisiz hale getirmeye çalışmıştır. Direnenleri acımasız bir şekilde öldürdükten sonra geride kalanları Osmanlı topraklarına göçe zorlamıştır. (Karpataş 2010: 14) Bu yüzden Kafkas halkları çok sevdikleri aynı zamanda uğrunda savaştıkları Kafkasya'dan Rusların şiddetli ve baskıcı politikalarından dolayı mecburi-kitlesele göç (Saydam1997:63; Erkan 1996: 25; Orat vd.2011: 41; Habiçoğlu 1998: 67-68) yapmak zorunda kalmışlardır. (Temizkan 2007:1) Neredeyse bir asırdır devam eden yıpratıcı vatan savunması ve özgürlük mücadelesinden sonra Kafkas halklarını uzun, yorucu ve dramatik bir yolculuk beklemekteydi.

Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına yapılan zorunlu göç: Kırım savaşı sırasında 1856-1857'de, 1859'da Şeyh Şamil'in Rus Devleti'ne teslimi sonrası 1860-1862'de, Rus-Çerkes savaşının Rus Devleti lehine (Habiçoğlu 1998:62) bitmesiyle 1864-1865 yılları arasında büyük ivme kazanmıştır. 1862-1865 yılları arasındaki üç yılda zirveye ulaşmış olan göç, 93 Harbi ile 1877-1878 ve 1890-1908 (Karpataş 2010:152-153) yılları arasında yine yoğunlaşarak 1920'lere kadar süregelmiştir.

Zorunlu göçe tabi olan Kafkasyalılarından ayrı tutulması gereken bir "mağdur" gurubu söz konusudur. Adı geçen gurubun böyle adlandırılmamızın nedeni onların yardım ve bakıma daha çok ihtiyaçları olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmada "mağdur" ifadesi Kafkas göçleri sonucu korunmaya muhtaç çocuklar, dullar, yaşlılar ve iş göremez durumdaki yardıma muhtaçları kapsamaktadır. Ayrıca göç sonrasında adı geçen mağdurlara Osmanlı Devleti'nin uyguladığı sosyal politikalar ele alınacaktır.

Kafkas göçmenlerinin mağduriyet sebepleri

1. Ruslarla Kafkas halklarının savaşları: Osmanlı Devletine zorunlu göç yolculuğuna başlamadan önce Ruslarla yapılan savaşlarda ailelerini kaybedenler vardı. Ayrıca bu savaşta sakatlananlar da yer almaktaydı.

2. Yolculuk ve göç süreci:

a) Göçü beklerken Karadeniz sahillerinde topluca beklemeler neticesinde beslenme yetersizliği,

b) Beslenme yetersizliği, temizlik gibi gayr-i sıhhi şartlar nedeniyle meydana gelen salgın hastalıklar (Kardaş 2010:52-53),

c) Göç yolculuğu sırasında deniz ve kara yolunda meydana gelen kayıplar (Saydam 1997:96),

d) Osmanlı topraklarına ulaşılmasıyla Kafkasya'dan Anadolu'ya taşınan salgın hastalıklar, yolculuğun ağırlığı ve bunun neticesinde meydana gelen kayıplar (Fonvill 2996: 77-78; Kardaş 2010:53-54; Saydam 1997:278),

Yukarıda temas ettiğimiz sebepler neticesinde göçmenlerin bir kısmının hayatlarını yitirdiklerini söyleyebiliriz. Ölenlerin geride bıraktıkları Kafkas göçünün mağdurlarını meydana getirmektedir. Zaten savaşlar, göç-

ler ve doğal afetler en çok kadınlarla çocukları yani korumasızları etkilemektedir. Bunlara bakıma muhtaç yaşlıları da ilave edebiliriz.

Göçün tüm safhalarında meydana gelen ölümler aslında göçle oluşan problemlere ek olarak yeni bir problemi daha ortaya çıkarmıştır. Şöyle ki ölen göçmenlerin eşleri, çocukları bu problemin çözüm bekleyen en büyük denklemi olarak ortada durmaktaydı. Öncelikle yetim-öksüz çocuklar üzerinde duracağız. Bu çocuklar ki ailelerini, yakınlarını ve vatanlarını kayıp eden çocuklardı.

Osmanlı Devleti mağdur muhacirler için çeşitli politikalar üretmiştir. Bu politikalar içinde, Balkanlarda Tuna Valisi Mithat Paşa'nın çalışmaları ile Anadolu'da mağdur göçmenler için misafirhaneler kurulması öne çıkmaktadır.

I. Yetimler Meselesi (Eytam)

Kafkasya'dan Osmanlı sahillerine gemiler/vapurlar durmaksızın insan indirmektedir. Gelenlerin sayılarıyla onların Osmanlı topraklarında nerele-re iskân edileceği hakkında malumat almak oldukça önemlidir. Alınan malumat çerçevesinde biran evvel iskân mahallerine bilgi verilmektedir. Böylece gelenlere yönelik gerekli hazırlıklar yapılmaktadır. Mesela, Tuna vapuruyla gelen göçmenlerin Köstence ve Sivas'a gönderilmeleri yönünde irade çıkarılmıştır. İradenin çıkarılmasına sebebiyet veren durum İstanbul'da göçmenlerin yerleştirileceği boş ve uygun yerlerin olmamasındandır. Tuna vapurunda yapılan tahkikatta toplam bin iki yüz kırk bir nüfusun olduğu, bunların içinde on beş nefer yetimin bulunduğunu ilgili yazışmadan görmekteyiz (BOA; A. MKT. MHM 319/38). Böylece göçmenlerin Osmanlı topraklarına adım attıkları anda durumlarının ilgililerce tespit edildiğini, kimsesiz kalan çocukların da diğer göçmenlerden ayrı olarak hesaplandığını adı geçen kayıttan anlamaktayız.

Anadolu'ya peyderpey gelen Kafkas göçmenleri içinde memurlarca tespit edilen kimsesiz ve yetim çocuklara yönelik faaliyetler yapılmıştır. Bu faaliyetlerden biri olarak Trabzon Valiliğiyle Muhacirin Komisyonu'nun yazışmaları örnek verilebilir. Adı geçen yazışmada göçmen yetimlerinin evlatlık olarak halk tarafından alınmasının teşvik edilmesi istenmiştir. Yapılan bu teşvik karşılık bulmuştur. Böylece bazı yetim çocuklar Osmanlı ahalisine evlatlık olarak alınmıştır. Fakat bu işlem yetimlerin tamamını kapsamamıştır. Bu yüzden evlatlık olarak alınmayan çocukların barındırılması amacıyla bir ev tahsis edilmiştir. Tahsis edilen evde kalan çocukların bakımını üstlenecek hizmetçiler görevlendirilmiştir. Meselenin birinci bölümü yani çocukların barındırılması çözülmüştür. Şimdi sıra meselenin ikinci yönü olan yetimlerin eğitimine gelmiştir. Bunun için de Trabzon Rüştiye Mektebinde göçün yetimlerine özel bir sınıf oluşturulması düşünülmüştür. Bu düşünceye bağlı olarak yetimlerin tüm masrafları devletçe karşılanacaktır. Fakat bu yetimlere özel sınıf oluşturulması onların eğitimine zarar

vereceği kanaatini oluşturmuştur. Bu kanaatin ortaya çıkışı özel bir sınıfta bir arada eğitilecek yetimlerin hafızalarını daima taze tutulacağı, onların ileriki dönemlerde devlete faydalı olamayacakları endişesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda yetim göçmen çocuklarının değerlendirilmesi, devlete bağlı bireyler olarak yetiştirilmeleri için yeni kararlar alınmıştır. Bu kararlar:

- a. Askerî nizama uyanların askerî okullara verilmesi,
- b. Askerî okullara uymayanların padişah tarafından yeni teşkil olunan bölüklere verilmesi,
- c. Kızların ise isteyenlere şeri hukuka göre evlatlık verilmesi şeklindedir.

Göçmen yetimlerinin istihdam edilmesi işi Hükümetçe bizzat Muhacirin Komisyonu'na verilmişti (BOA; A. MKT. MHM 300/9 Sadarettin Trabzon Valiliğine Şukka). Böylece yetim çocuklar meselesi sadece valiliklerin tasarrufuna bırakılmamıştı. Muhacirin Komisyonu'na Hükümetçe verilen bu görev olabilecek suiistimalleri engelleyeceği gibi merkezi idarenin takibini de göstermekteydi. Aynı zamanda meseleye verilen önem Osmanlı Hükümeti'nin göçmenleri biran evvel yerleştirme, üretici duruma getirme ve adaptasyonlarını temin etme yönündeki siyasetinin de sonucuydu.

Komisyonca teşkil olunacak misafirhanede göçmenlerden dul sahipsiz kadınlarla kimsesiz çocukların barındırılması hedeflenmiştir. Komisyon hükümetin isteği üzerine İstanbul Atik Kılıçhane'de bir misafirhane teşkil etmiştir. Teşkil olunan misafirhaneye on beş ay zarfında taşradan gönderilen bin yüz on iki dul (eramil) ve yetimi (eytamı) yerleştirmiştir. Atik Kılıçhane misafirhanesine gönderilenlerin durumları komisyonunca tahkik edilmiştir. Yapılan bu tahkikin amacı mağdurların devlet kontrolünde uygun yerlere yerleştirilme düşüncesidir. Tahkik sonucunda mağdurlardan yaş ve durumları uygun olanları askeri idadiye bölüklerine gönderilmiştir. Ayrıca bunların içindeki erkek çocuklarından askerliğe elverişli olanlar askeriyeye gönderilmiştir. Fakat askerliğe elverişli olmayanlar ki bunlar kız ve erkek yetimlerdir, İslam hukukuna göre isteyenlere evlatlık verilmiştir. On beş ay zarfında misafirhaneye gönderilen bin yüz on iki nüfusun masrafi devlet hazinesinden otuz beş bin guruş olarak harcanmıştır (BOA; İ.MMS 31/1285 lef 1-2).

Yukarıda da değindiğimiz üzere göçün mağdurları için misafirhane oluşturulması, yetimlerin evlatlık verilmesi gibi faaliyetler oldukça önemlidir. Fakat mağdurlara yönelik esas önemli çalışmayı Mithat Paşa'nın yaptığını görmekteyiz. Mağdurlar için daha sistematik olarak yapılan bu çalışma, Mithat Paşanın Tuna Valiliği sırasında Tuna Vilayet Meclisince on dört maddelik talimatnamede görülmektedir. Bu talimatname "Mart 1281 (Miladi Mart 1865) tarihinden itibaren Çerkes muhacirlerin sureti idaresi" başlığını taşımaktadır. Talimatnamenin dördüncü maddesi göçün mağdurları için yapılacak çalışmaları içermektedir. İlgili maddeye göre "...dördüncü

sınıfa dahil bulunan dul kadın ve ihtiyar ve sıbyan ve amelmande takımından dahi münasıpleri İslamdan talip olanlara nikah ile ve hucet ile verilip ve açıkta kalacak eytam Niş ve rusçuk ıslahhanelerine alınup..." (BOA; İ.MMS 133/5690) mağdurların bu şekilde topluma kazandırılması hedeflenmiştir.

Adı geçen talimatnamenin dördüncü maddesinde konu edilen kimsesiz ve yetim çocuklar 1863 yılının ilk aylarında Niş'te kurulan ıslahhanede (Yazıcı 2007:30; Yazıcı 2008:27; Koç 2007:118) koruma altına alınmıştır. Mithat Paşa, Niş ıslahhanesinin başarılı çalışmalarına ek olarak yeni ıslahhaneler açmıştır. 5 Nisan 1865 tarihli Tuna gazetesinde Rusçuk ıslahhanesinin altmış yetim çocuğa ev sahipliği yaptığı belirtilmektedir. Ayrıca aynı gazetede Tulca, Dobruca ve Köstence civarındaki yetim muhacir çocuklarına hizmeti hedef alan bir ıslahhanenin Köstence merkezindeki Muhacirin Dairesi'nde açıldığı yazılmaktadır (Yazıcı 2007:37; Yazıcı 2008:31). ıslahhaneler yoluyla sokaklarda kalmış kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların devlet kontrolünde sağlıklı ve topluma faydalı olmaları için çaba sarf edilmekteydi.

Tuna vilayetindeki uygulama, yetim göçmen çocukları için, Osmanlı Devleti'nin çeşitli vilayetlerinde ıslahhaneler kurulmasına örnek teşkil etmiştir. Mesela, Sivas vilayetinde Taşhan isimli büyük ve kârgir bina tamir ettirilerek ıslahhane yapılmıştır. Bu ıslahhaneye sahipsiz ve yetim kalmış elli kadar çocuk eğitilmek için yerleştirilmiştir. Bu ıslahhanedeki çocukların yetiştirilmesi için ıslahhaneye müdür ve hoca, kunduracı, terzi ustalarıyla bevvap (kapıcı) tayin olunmuştur. Bu çocuklara, yatak, yorgan ve elbise tedarik edilmiştir. Ayrıca yevmiye ikişer guruş verilerek bütün gün yetecek kadar nan-ı aziz (ekmek) tayin kılınmıştır. Bu çocukların talim ve terbiyelerine çalışılmıştır. Bu çocuklar az zaman içinde bir hayli sanat öğrenmişler hatta bunların dikmiş oldukları elbise ve yapmış oldukları kundura numuneleri vilayet yöneticilerince hükümete takdim edilerek çocukların durumu gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ıslahhane civarına yakın yerlerde Padişah Abdülaziz'e atfen "Eseri Aziz" adıyla bir çarşı yapılmak istenmiştir. Şimdilik muntazam bir oda ve büyük kıraathane ile on kadar dükkân çarşı için inşa edilmiştir (BOA; İ.ŞD 17/722 lef 1). Böylece yetim çocuklar hem sağlıklı şekilde korunmuş hem de üretime katılmıştır.

Kafkas göçü sonrasında ortada kalan ve kimsenin sahip çıkmadığı çocuklardan bazıları başıboş şekilde İstanbul sokaklarında bulunmaktaydı. Sokaklarda bulunan bu muhacir çocukları derhal toplatılıp bir araya getirilmiştir. Toplam iki yüz yirmi iki çocuktan otuz dört tanesi Mekteb-i Sana-yi'ye geriye kalanlar ise Tophane-i Amire'ye teslim olunmuştur (BOA; Y.A.HUS 169/30H.3 Sefer 1299/M. 25 Aralık 1881). Böylece çocuklar yaşlarına göre uygun oldukları kurumlara yerleştirilmiş ve topluma kazandırılmaya çalışılmıştır.

Muhacir çocukların eğitim masrafları devlet tarafından karşılanmıştır. Mesela, Sultanilere kayıt olan talebelerin masrafları vilayet bütçelerinden

karşılanmaktaydı. Bu talebelerin masrafları nedeniyle yeni talebe alınmaması düşünülmüştür. Maarif Nezaretince bu durum vilayetlere genel bir tahriratla iletilmişti. Fakat idadilere yerleştirilen yetimler bu durumun dışında bırakılmıştır. Bu muhtaçların eğitim hayatına devam edebilmeleri için vilayet bütçesinden harcama yapılmasına devam edilmesi yönünde izin verilmiştir. Bu çocukların vatan ve milletine hizmet edeceği düşüncesi bu kararın verilmesine sebep olmuştur (BOA; Y.PRK. BŞK 81/66 H.20 Kânun-üvvel 1331/M.2 Ocak 1916).

Osmanlı Hükümeti'nin göçmen çocuklarına yönelik yaptığı çalışmaların hedefleri vardı. Bu hedeflerden biri çocukların korunması ve vatana faydalı bireyler olmasıydı.

Kafkas göçmenlerinin genel olarak en önemli sorunlarından birisi de Türkçe bilmemektir. Bu sorundan dolayı göçmen çocuklarının ana dillerinden eğitilmesi zaman alabilecek bir durumdu. Bu sorunun ortadan kaldırılması amacıyla onların lisanını bilen muallimler aranmıştır. Nitekim bu durumun gerekliliğini Çerkes Mahmut Nedim Efendi tarafından İstanbul'da ilgililere iletilmiştir. Bu gelişme üzerine Ankara'daki Abaza muhacir çocukları için muallim araştırması yapılmaya başlanmıştır (BOA; MF. MKT 57/57 H.16 Cemaziyülahır 1295/M.7 Haziran 1878).

Yetimlerin meslek sahibi (Yazıcı 2008:40-41; Şafak 2013:263-266) olmaları ve ileriki hayatlarını idame ettirmeleri de hükümetin politikalarındandı. Bu nedenle yetim çocuklarının meslek erbabı olmalarına yönelik faaliyetleri de görmektediriz. Bu faaliyetlere Niş ıslahhanesini örnek verebiliriz. Mesela; 1863 yılında Niş'te kurulan ıslahhane bir müdür, İslam ve Hıristiyan yeteri kadar öğretmen ve çocuklara meslek öğretecek ustalar görevlendirilmişti. Adı geçen ıslahhane dört ile on beş yaşları arasında iki yüz bir çocuğa okuma-yazma öğretiminin yanında sanat eğitim de vermiştir. Yetim çocuklar için Niş ıslahhanesinde yapılan hizmetler kısa sürede ürün vermeye başlamıştır. Yaklaşık iki buçuk yıl içinde yetim çocuklar okuma yazmanın yanında terzilik öğrenmiş "potur ve setreden" ibaret olan jandarma askeri kıyafetleriyle her çeşit "kundura, çizme ve potin" hazırlamayı öğrenmişlerdir (Yazıcı 2008:27).

II. Dul kadınlar meselesi (Eramil)

Osmanlı topraklarına adım atmaya başlayan bokeslere (kimsesizlere) yapılan ilk yardım vapur ücretlerinin ödenmesi olduğunu görmektediriz (Eren 1996:64-66). Bu bokesler için de hem dul kadınlar hem de çocuklar yer almaktadır. Mesela, "*Riyaseti Behiye-i mezkureye izam olunan kırk dört nüfus bokeslerin sevk memuru zabtiye Hüseyin'in navl-i vapur ve harcırah olarak 250 guruş*" (ML. MSF. d. No:17494) ödenmiştir. Ayrıca bunlara yevmiye ve maaş yardımının da devlet tarafından yapıldığını görmektediriz. Maliye masarifat defterindeki bilgiye göre; yetim ve dullara maaş yardımı yapılmıştır. Bu defterde durum şöyle geçmektedir: "...*tahsis kaydı bulunduğu*

cihetle şehri sabik muhasebesinden bittenzil mahallinden istilam olunan pusula muhacirin eytamıyla familyaları maaşları olub badehü cevabı vüründunda icabına bakılmak üzere şimdilik maliye tertibinden mahsub kılınan bir nefer muhacir eytami maaşı 25 guruş, üç nefer muhacir familya maaşı 55 guruşdur...” (ML. MSF d. 18226).

İstanbul'daki Kılıçhane isimli yerde teşkil olunan misafirhaneden daha önce bahsetmiştik. Adı geçen misafirhaneye yerleştirilenler arasında yer alan ve ailesi bulunmayan dullar gerek muhacirlerden gerekse İstanbul'da oturan Osmanlı ahalisinden isteyenlere ve uygun olanlara nikâhlanmışlardır. Dul sayısının nikâhlananlardan sonra otuz yedi olduğunu belgedeki kayıttan anlamaktayız (BOA; İ.MMS 31/1285). Osmanlı Hükümeti, dul kalan göçmenlerin sorununu evlenme yoluyla gidermeye çalışmıştır. Tuna vilayetinde göçün mağdurları için yapılan başka bir çalışmada ise bikes ve dul kadınların istekleri de alınarak nikâhlanmaları, nikâhlanmayanlarınsa kendilerini idame edecek ücretle bir işte çalışmalarıdır. Nikâhı kabul etmeyenlerin çalışacağı iş ve kimin yanında çalışabileceği de Vilayet Meclisince belirlenmiştir. Bu belirlemeye göre bikes kadınlar, dul olmayan bekâr kadınlar da bu gurupta yer alabilir, Kasaba Müslüman ahalisinin evlerinde hizmetçilik ve yardımcılık yapabileceklerdir. Böylece dul kadınlar hem güvence altına alınacak hem de onlara günlük olarak verilen yevmiye kesilecekti. Böylece devlet hazinesi bir masraftan kurtulmuş, göçmen dul kadınları da yeni bir hayata başlamış olacaktı (BOA; İ.MMS 133/5690).

Dul kadınlara ve yetim göçmen çocuklarına Muhacirin iskân talimatnamesinde arazi verilmesiyle alakalı her hangi bir madde bulunmamaktaydı. Fakat Osmanlı ahalisi ile evlendirilenlerle, yetim olan muhacir çocuklarının büyüyenleri kendilerine arazi verilmesi için Muhacirin Komisyonu'na talepte bulunmuşlardır. Bu talepler Osmanlı Hükümeti tarafından uygun bulunmuştur 29 Kânunusani 1307 tarihinde İşkodra ve Trabzon vilayetlerine durum iletilmiştir. Ayrıca bu durumda muhacir dullar ve yetimleri bulunan Edirne, Hüdavendigâr, Aydın, Konya, Adana, Halep, Suriye, Kastamonu, Sivas, Ankara, Diyarbakır, Mamuratül-aziz, Trabzon, Selanik, Kosova, Erzurum, Manastır, Biga, Çatalca, İzmir, Beyrut, İşkodra gibi yerlere buyruldu ile mazbata gönderilmiştir (BOA; DH.MKT 2068/105 H. 12 Cemaziyülevvel 1321/M.11 Kasım 1894). Hükümetin bu icraatının göçmenleri devlete uyumlarını sağlamaya yönelik olduğunu söyleyebiliriz.

İş göremez durumundaki kimsesiz yaşlılar meselesi (İhtiyar, Amelmande Sakat, Alil ve Meriz)

Göç yolculuğuna çıkan kimsesiz ve çalışamaz durumundaki yaşlı göçmenlere de rastlamaktayız. Bu yardıma muhtaç olan göçmenlerin iskân yerlerine varmalarına kadar yapılan yol masrafları devletçe ödenmiştir (BOA; A.MKT.NZD. 340/9; MVL 488/35 H. 15 Şaban 1282/M.3 Ocak 1866). Mesele, Tuna Vilayetince hazırlanan talimatname ihtiyar, sakat, iş göremez du-

rumunda olanlara devletçe yapılacak muameleyle ilgili bilgi vermektedir. Bu bilgi talimatnamede şöyle yer almaktadır: “...dördüncü sınıfa dâhil bulunan dul kadın ve ihtiyar ve sıbyan ve amelmande sakat ve alil ve meriz ve ihtiyarlarının tayinat-ı mahsusalarının itası kararlaştırılmış ve bunların tahrir ve tahkikiyle sunuf ve envai bilinmek ve kazalarca doldurulmak üzere mahsus cetveller dahi tanzim ile Mart içinde yetiştirilmesi hususuna teşebbüs edilmesi olduğu...” (BOA; İ.MMS 133/5690).

Talimatnamenin dördüncü maddesi içinde “meriz” hasta durumunda olanlar hakkındaki bilgi yukarıda verilmiştir. Bu bilgiye göre adı geçen mağdur gurubuna zorunlu olarak, kendilerini idare edemeyeceği aşıkâr olanlara, daimi günlük tayinat verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu durumdakilere verilecek olan günlük tayinat miktarı yarımşar kıyye un ve beş dirhem tuzdan ibarettir (BOA; İ.MMS 133/5690). Osmanlı Hükümeti, Kafkasya’dan kendisine sığınan tüm göçmenlere elindeki imkânlar çerçevesinde yardım etmeye çalışmıştır. Bu yardımlar göçmenlerin iskânlarıyla ve belirlenen yıllar aralığında son bulmaktaydı. Fakat çalışma gücü olmayanlara yapılan yardımlar daimi olarak devam etmiştir.

SONUÇ

Kafkasya’dan Osmanlı Devleti’ne Rus Devleti’nin zorlamasıyla göçler olmuştur. Osmanlıya göç eden Kafkasyalıların bir kısmı hayatlarını yitirmişlerdir. Bunlar Ruslarla yapılan savaşlarda, zorunlu göç için Kafkas sahillerinde bekleme sırasında, göç yolculuğu esnasında ve Osmanlı topraklarında yaşama veda etmişlerdir. Yaşama veda edenlerin geride bıraktıkları adeta “göçün mağdurlarını” meydana getirmekteydi. Bu adlandırmayı yapmamıza temel teşkil eden sebep korunmaya muhtaç olanlara insani yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

Osmanlı Hükümeti vatanlarını terk ederek kendisine sığınan tüm göçmenlere elindeki imkânlar ölçüsünde yardım etmiştir. Bu fotoğrafın tamamını göstermektedir. Fakat büyük fotoğrafın içinde en dikkat çekici kare olarak göçün mağdurlarını koymak İslami ve insani açıdan oldukça önemlidir. Çünkü sağlıkları ve güçleri yerinde olanlarla birlikte aile bütünlüğüne sahip olan göçmenlerin yaşamlarını idame etmeleri göçün mağdurlarına göre daha kolaydır. Ailesini yitiren dul kadınlar ve kimsesiz çocuklarla yaşlı ve iş göremez durumunda olanların yaşam mücadelesi daha zordur. İşte tam bu noktada Osmanlı Hükümeti devreye girerek korunmaya muhtaç göçmenlerin yaşam mücadelelerine destek olmuştur. Dul, yetim ve iş göremez durumdakiler için çeşitli yardım ve çalışmalar yapmıştır.

Osmanlı Devleti göçmenlere yönelik hazırladığı talimatnameler çerçevesinde özellikle yardıma muhtaçlara daimi olarak yevmiye yardımında bulunmuştur. Bunun yanında dul kadınların evlenme ya da Müslüman evlerinde yardımcı olmaları sağlamaya çalışarak olası mağduriyetlerin önüne geçmek istemiştir.

Korunmaya muhtaç kimsesiz ve yetim çocuklar için evlatlık müessesini Osmanlı Hükümeti devreye sokmuştur. Ayrıca Tuna Vilayeti Valisi Mithat Paşa'nın önderliğinde kurulan ıslahhanelerin bu muhacir çocuklarının eğitilerek devlete faydalı bireyler olmasına çalıştığını görmekteyiz. Mithat Paşa'nın Tuna Vilayetindeki çalışmalarının diğer Osmanlı vilayetlerine örnek teşkil ettiğini anlamaktayız.

KAYNAKÇA

A. MKT. MHM 319/38
A. MKT. MHM 300/9
A.MKT. NZD. 340/9
DH. MKT 2068/105
İ.MMS 31/1285
İ.MMS 133/5690
İ.MMS 31/1285.
İ.MMS 133/5690
İ.MMS 133/5690.
İ.ŞD 17/722
MF. MKT 57/57
ML. MSF. d. No:17494
MVL 134/7
ML. MSF d. 18226
MVL 488/35.
Y.A.HUS 169/30
Y.PRK. BŞK 81/66

Araştırma Eserleri

AKYÜZ, O. Jülide-ORAN, A. Nebahat-TANRIVEREDİ, Mustafa (2011). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Kafkas Göçleri*, Kars.
EFE, Fikret (2002). *Şeyh Samil'in 100 Mektubu, Şule Yayınları*, İstanbul.
ERKAN, Süleyman (1996). *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)*, KTÜ Yayını Trabzon.
EREN, A.Cevat. (1996). *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri Tanzimat Devri İlk Kurulan Göçmen Komisyonu Çıkarılan Tüzükler*, Nurgök Matbaası, İstanbul.
FONVILL, A. (1996). *Çerkesya Bağımsızlık Savaşı (1863-1864)*, (Çev: Murat Paşu), Nart Yayıncılık, İstanbul.
HABİÇOĞLU, Bedri (1998). *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, İstanbul.

- IŞILTAN, Fikret, "Şeyh Şamil", DİA, C. 11.
- KARDAŞ, Tuğba (2010). *XIX. Yüzyılda Kafkasya'da Salgın Hastalıklar ve Karantina Önlemleri (1800-1900)*, (Danışman: Yrd. Doç.Dr. Abdullah Temizkan) Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- KARPAT, Kemal H. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, (Çev: Bahar Tırnakçı), İstanbul.
- (2010). *Osmanlı Nüfusu*, (Çev. Bahar Tırnakçı), İstanbul.
- ÖZBEK, Baturay (1991). *Çerkes Tarihi Kronolojisi*, Ankara.
- KOÇ, Bekir (2007), "Osmanlı İslahhanelerine İlişkin Bazı Görüşler", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), ss.114-127.
- SAYDAM, Abdullah (1997). *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara.
- SOLMAZ, Sefer (1990). "Anadolu'daki Karaçay Varlığı", *Türk Yurtları Dergisi* Sayı:3 Temmuz-Ağustos-Eylül, ss.50-51.
- ŞAFAK, Nurdan.(2013). "*Darüleytamda Çocuk Olmak: On Çocuk On Potre*", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 2 Güz, ss. 261-283.
- ŞEKER, Betül D. (09-13 Haziran2009). "*Van İlinde Yaşanan İç ve Dış Göç Bağlamında Kültürlenme Olgusu*", V. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu, , Van.
- TAVKUL, Ufuk (2007). *Kafkasya Gerçeği*, İstanbul: Selenge Yayınları.
- TEMİZKAN, Abdullah (2007). "Kafkasya Muhacirlerinin Denizli'de İskânı", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Denizli.
- YAZICI, Nesimi (2007). "Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *AÜİFD XLVIII*, Sayı 1, ss. 1-46.
- YAZICI, Nesimi (2008). "Niş İslahhanesinden Haber Var" *Kültür Dergisi*, Sayı 12 Sonbahar 2008, s.27.